

جنگ و رسانه

پیدایش نبردهای تکثیرشونده

اندرو هاسکینز و بن اولافلین / ترجمه ملیحه مهدی زاده

www.ketab.ir

هاسکینز، اندرو Hoskins, Andrew

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور جنگ و رسانه: پیدایش نبردهای تکثیرشونده / نویسندگان اندرو هاسکینز و بن اولافلین؛ مترجم ملیحه مهدی زاده سراج.

مشخصات نشر

اصفهان: آرما، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری

ص ۵۳۸.

شابک

۹۷۸-۶۰۰-۸۶۷۹-۴۳-۱

وضعیت فهرست نویسی

فیبا

یادداشت

عنوان اصلی: عنوان اصلی: War and media : the emergence of diffused war, c2۰۱۰.

یادداشت

چاپ دوم.

یادداشت

چاپ قبل: موسسه مطالعات اندیشه سازان نور، ۱۳۹۵.

موضوع

رسانه های گروهی و جنگ

موضوع

Mass media and war

موضوع

جنگ در رسانه های گروهی

موضوع

War in mass media

شناسه افزوده

اولاقلین، بن، ۱۹۷۶ - م.

شناسه افزوده

O'Loughlin, Ben

شناسه افزوده

مهدی زاده سراج، ملیحه، ۱۳۴۸ - مترجم

ردیف کتاب

۹۱۳۹۷ ج ۲ / ۵۲ / ۲۹۶

ردیف بندی

۷۰ / ۴۳۳۳

شماره کتاب ملی

۵۲۱۲۸۰۸

نشرآرما

جنگ و رسانه: پیدایش نبردهای تکثیرشونده

اندرو هاسکینز و بن اولافلین

ترجمه ملیحه مهدی زاده

تیراژ: ۱۰۰ نسخه / نوبت چاپ اول / ۱۳۹۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۷۹-۴۳-۱

تومان ۵۰۰۰

www.nashrearma.com

۰۹۱۳۳۲۰۰۹۴۵

۰۳۱-۳۳۳۵۱۷۰۹

© ۱۳۹۹، نشرآرما

ویرایش: گروه ویراستاری خط، سمیه سادات حسینی

طراحی و صفحه آرایی: گروه فرهنگی هنری مسک / مجتبی مجلسی

فهرست

پیش آغاز.....	۱۳
یادداشت مترجم.....	۲۷
فصل اول: مقدمه.....	۳۱
۱. جنگ تکثیرشونده.....	۳۷
۲. مراحل دوگانه رسانه‌ای شدن.....	۶۸
۳. نتیجه‌گیری.....	۷۶
فصل دوم: تصویرها.....	۷۷
۱. مقدمه: تصاویر جنگی را نشان دهیم یا پنهان‌شان کنیم.....	۷۹
۲. عکس و موج.....	۸۵
۳. رسانگی.....	۹۱
۴. پیدایش.....	۹۸
۵. اعدام صدام حسین.....	۱۰۲
۶. نتیجه‌گیری.....	۱۰۹

فصل سوم: تأثیر ۱۱۱

۱. مقدمه: تأثیر زندگی چیست؟ ۱۱۳

۲. چرا ارزش‌های خبری منجر به حذف برخی گزارش‌ها از گیرنده‌ها

می‌شود؟ ۱۱۸

۳. بررسی ارتباط بیننده با افراد درگیر در ماجرا ۱۲۸

۴. رسانه چگونه سبب ایجاد یا محدودیت تأثیر می‌شود؟ ۱۵۰

۵. نتیجه‌گیری ۱۶۲

فصل چهارم: شاهد عینی ۱۶۵

۱. مقدمه ۱۶۷

۲. باز مایی و حقیقت جنگ ۱۷۱

۳. مشاهده ۱۸۷

۴. نتیجه‌گیری ۲۲۸

فصل پنجم: نسل‌کشی ۲۳۱

۱. مقدمه ۲۳۳

۲. پیش‌رسانه‌ای شدن و مارکس ۲۳۹

۳. الگوهای رسانه‌ای ۲۴۴

۴. تصاویری از اردوگاه کار اجباری رنرو ویا ۲۵۰

۵. ملاحظات اخلاقی در باب تصاویر ۲۵۷

۶. پیدایش ۲۶۸

فصل ششم: حافظه ۲۷۳

۱. تکثیر رسانه و حافظه ۲۷۵

۲. دومین موج حافظه ۲۷۹

۳. رسانه و خاطره هولوکاست ۲۸۴

۴. از مشاهده تا خاطرات مجسم ۲۹۱

۳۰۰.....	۵. سومین موج حافظه.....
۳۰۷.....	فصل هفتم: بردارها.....
۳۱۵.....	۱. بردارها و جهانی شدن.....
۳۲۵.....	۲. بردارهای کنترل کننده.....
۳۴۸.....	۳. بردارهای نوپدید.....
۳۶۵.....	۴. نتیجه گیری.....
۳۶۷.....	فصل هشتم: افراط گرایی.....
۳۷۴.....	۱. رسانه‌ای شدن افراطی گری.....
۳۸۰.....	۲. ربط تکثیرشونده بین علت و معلول.....
.....	۳. برپیدای باسب، گزاران و خبرنگاران سبب بروز شرایط فراامینتی می شود.....
۳۹۰.....	
۴۰۱.....	۴. نتیجه گیری.....
۴۰۵.....	فصل نهم: مشروعیت.....
۴۰۷.....	۱. مقدمه: مشروعیت، بازنمایی، گفتار.....
۴۱۱.....	۲. قدرت بازنمایی ها.....
۴۲۲.....	۳. محورهای بازنمایی جنگ تکثیرشونده.....
۴۴۷.....	۴. ترجمه و مشروعیت.....
۴۵۷.....	۵. نتیجه گیری.....
۴۵۹.....	فصل دهم: روش ها.....
۴۶۳.....	۱. شناخت تأثیرات در فضایی مملو از رسانه ها.....
۴۶۶.....	۲. چگونگی تحلیل عملکرد رسانه ها.....
۴۷۰.....	۳. چگونگی تحلیل پیوندهای پراکنده.....
۴۷۴.....	۴. نتیجه گیری.....

در جهان پیچیده ام‌روز، رسانه با انتقال اطلاعات و دانش جدید و مبادله افکار و عقاید عمومی نقش مهمی را در مسیر پیشرفت فرهنگ و تمدن بشری یا ایجاد دگرگونی‌های سریع در جوامع انسانی بر نهاده گرفته‌اند؛ به طوری که بسیاری از اندیشمندان، عصر کنونی را «عصر ارتباطات» و رسانه‌ها» نام نهاده‌اند.

فراوانی جمعیت، تمرکز گروه‌های وسیع انسانی، در شهرهای بزرگ، شرایط خاص تمدن صنعتی و پسا صنعتی و پیچیدگی‌های موجود در سبک زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها، وابستگی‌ها و همبستگی‌های ملی و بین‌المللی، ناامنی، جنگ‌ها و بحران‌ها، تحول نظام‌های سیاسی و اجتماعی، دگرگونی‌های فرهنگی، ترک سنت‌های قدیمی و به‌ویژه بیداری وجدان انسانی از جمله عواملی است که در روز به روز نیاز انسان را به شناخت و آگاهی از تمامی حوادث و وقایع جاری محیط زندگی بیشتر می‌کنند؛ و در این بین، رسانه‌ها مهم‌ترین منبع تأمین این نیازهای فزاینده و ابزاری آگاهی‌بخش در میان پیچیدگی‌های زندگی کنونی انسان‌ها به شمار می‌روند.

درواقع، با توجه به این جایگاه والا و نقش اثرگذار رسانه‌ها در روندها و ابعاد پیچیده و متنوع حیات انسانی است که بسیاری از اندیشمندان ارتباطات و رسانه از

قرار گرفتن جوامع بشری در محدودهٔ رسانه‌ها و «رسانه‌ای شدن» جنبه‌های متنوع زیست فردی، اجتماعی، سیاسی و ... انسان‌ها سخن می‌گویند.

در این راستا، با توجه به تغییرات مفهومی و پارادایمی و عملکردی بسیاری از پدیده‌های مرتبط با زندگی انسان در پرتو تحولات فناورانهٔ جدید و نیز به تبع آن، رشد و توسعهٔ رسانه‌ها، مفهوم سنتی جنگ و برداشت‌ها و تفسیرهای پیشین از آن، در اذهان و افکار عمومی جامعه تغییر یافته و آنچه در این بین اهمیتی فزاینده یافته است، واقعیت‌سازی‌ها یا به مفهوم دقیق‌تر، فراواقعیت‌سازی^۱ های رسانه‌ای صورت گرفته از جنگ‌های سخت و خشن در دهه‌های اخیر است.^۲

آنچه نقش رسانه‌ها و ابزارهای ارتباطی و فرهنگ‌سازی جامعه را در ایجاد و پیشبرد جنگ نیز، نه‌تنها مقابل، جلوگیری یا توقف آن حائز اهمیتی فزاینده می‌کند، توجه به این گزارهٔ اصل است که «جنگ در ذهن انسان آغاز می‌شود؛ اما با ابزارهای مادی عملی می‌شود».

جنگ ذهنی در قالب‌های رسانه‌ای تصویر می‌شود و در شکل‌های رقمی و نرم‌افزاری مجازی برای جلب و جذب نیروهای مخاطبان به حرکت درمی‌آید. این برنامه‌های رسانه‌ای به موازات تجهیز و مانور جنگ نظامی و هم‌جهت با آن یا جایگزینی برای جنگ کلاسیک نظامی، ارائه می‌شوند. به این ترتیب، رسانه‌ها به

1. Mediatization

2. Hyper-reality

۳. استوارت هال، از اندیشمندان انتقادی نگرمکتب مطالعات فرهنگی بیرمنگام، در تبیین مفهوم بازنگاری رسانه‌ای می‌نویسد: رسانه‌ها همچون آینه‌ای برای انعکاس واقعیت عمل نمی‌کنند؛ بلکه برساخت اجتماعی واقعیت اثر می‌گذارند ... رسانه‌ها به مثابه ابزاری (در دست قدرت‌ها و دولت‌های حاکم) به شمار می‌روند که تنها برساختی از واقعیت ارائه می‌دهند و در واقع فرا-واقعیت‌سازی می‌کنند. برای مطالعهٔ بیشتر، نک: سید محمد، مهدی‌زاده (۱۳۸۷)، رسانه‌ها و بازنگاری، تهران: دفتر مطالعات و توسعهٔ رسانه‌ها.

ارائه و نمایش قدرت نظامی می‌پردازند و نظامی‌گری به شکلی رسانه‌ای تقلیل می‌یابد؛ و درعین حال، این دو حوزه، یعنی نظامی‌گری و ارتباطات به هم نزدیک می‌شوند. این ترکیب تازه بیشتر از جنس اطلاعات و برنامه است تا گلوله و آتش و تغییردهنده ذهن است تا تخریب‌کننده جسم. این نزدیکی، تلفیقی است میان سیاست و فرهنگ؛ ترکیبی است از جنگ و صلح تحت نظارت و آمیزشی از سبب‌های سخت و آزارهای نرم و هدف تولید دستگاهی نیرومند برای تسخیر و نظارت و هدایت است که تمایز نظامی‌گری و ارتباطات در آن دشوار است (میرعابدینی، ۱۳۸۳: ۲۹۱ و ۲۹۲).

شیفتگی رسانه‌ها به جنگ و بی‌اعتنایی آن‌ها به صلح؛ رویکردی تاریخی

از نقطه نظر تاریخی، عملکرد رسانه‌ها در پرتو اختن به موضوع جنگ و سیاست‌گذاری‌های خبری در چگونگی بازتاب و «بازندانی» بار و گزارش‌های جنگ^۱ پیشینه‌ای نزدیک به عمر رسانه‌ها و پیدایی نخستین وسایل ارتباط جمعی (مطبوعات) در اواخر قرن هفدهم دارد. به عبارت دیگر، همواره در طول تاریخ چند صدساله رسانه‌های جمعی، پوشش خبری رویدادهای مرتبط با جنگ، خوریزی، خشونت و درگیری یکی از اصلی‌ترین اولویت‌های رسانه بوده و از همین رو ارزش خبری، تضاد و برخورد^۲ معیاری حرفه‌ای در گزینش، تهیه، تدوین و انتشار متون متنوع رسانه‌ای در گونه‌های متفاوت وسایل ارتباط جمعی به شمار می‌رود.^۳

باتوجه به نقش و جایگاه اثرگذار رسانه‌های جمعی در افکارسازی عموم، توانایی

1. Representation of war news.

2. Conflicts.

۳. برای مطالعه بیشتر در خصوص ارزش‌های خبری و معیارهای حرفه‌ای در دروازه‌بانی اخبار، نک: بدیعی، نعیم و حسین قندی (۱۳۸۲)، روزنامه‌نگاری نوین، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

آن‌ها در شکل‌دهی به اذهان عموم جامعه، بهره‌برداری از وسایل و فناوری‌های ارتباطی به منظور جلب و اثرگذاری بر افکار عمومی در سطوح ملی و بین‌المللی برای نیل به هدف‌های سیاسی و نظامی در گستره‌ای جهانی، بیش از گذشته اهمیت یافته و از همین رو دولت‌ها و نظام‌های سیاسی، با پذیرش این نقش و جایگاه اثرگذار، از رسانه‌ها به عنوان بازیگری پویا و فعال در تصمیم‌سازی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان در این زمینه بهره‌جسته‌اند.

رایین میان، کشورهای استعماری در کنار برنامه‌ریزی‌های راهبردی نظامی و عملیات خود در صحنه واقعی جنگ، اهتمام و تلاش‌های ویژه‌ای را در تدوین الگوها و دستورالعمل‌های دقیق و اثرگذار برای مهندسی افکار عمومی جهت حفظ روحیه سربازان، اقدام به عملیات روانی مخرب علیه نیروهای دشمن و به‌ویژه حفظ و ارتقاء روحیه ملی در میان صفوف ملت‌های خود به کار بسته‌اند. تجربه‌های متعدد تاریخی بیانگر این واقعیت است که پیروزی‌ها و موفقیت‌های نظامی زمانی به دست آمده که الگوهای عملیات روانی و تبلیغاتی همگام و حتی پیشگام میدان‌های نبرد سخت نظامی به خوبی تدوین و برنامه‌سازی شده‌اند.

در این بستر، اگر تجهیزات و جنگ افزارهای مدرن و روزآمد نظامی شرط اولیه و مهم در پیشبرد مطلوب جنگ در میدان نبرد است، سخت و فیزیکی با نیروهای دشمن محسوب می‌شود، به نظر می‌رسد، رسانه‌های ارتباطی زمینه و بستری مهم در طراحی و عملیاتی کردن الگوهای تبلیغاتی و جنگ روانی‌اند. این مهم در تاریخ جنگ‌های بزرگ پدیدآمده در سه قرن اخیر مورد توجه سیاستمداران و استراتژیست‌های نظامی قرار گرفته است. از این رو، در کنار اتاق فرماندهی مرکزی نظامی، بخش عملیات روانی و تبلیغاتی با استفاده مؤثر و مطلوب از رسانه دو بازوی مهم دولت‌های درگیر در جنگ برای دستیابی به دستاوردهای سیاسی و نظامی به شمار می‌رود.

آنچه در این حوزه اهمیتی فزاینده دارد تدوین قالب‌ها و الگوهای مؤثر و موفق

در بازنمایی اخبار مربوط به جنگ و نیز به عبارت بهتر، چگونگی گزارشگری جنگ^۱ است. انگلستان و ایالات متحده آمریکا، از جمله قدرت‌های استعماری معاصرند که از گزارش‌های رسانه‌ای جنگ‌های نظامی در جهت هدف‌های سیاست جهانی سلطه‌آمیز خود بهره برده و در این زمینه پیشگام بوده‌اند.

پیشینه استفاده از ابزار رسانه در گزارشگری جنگ، به اقدام «ویلیام هوارد راسل»^۲ خبرنگار، روزنامه‌تایمز لندن در نگارش و انتشار اخبار و گزارش‌های مستقیم از صحنه‌های جنگ کریمه^۳ (شبه‌جزیره شمال دریای سیاه) میان روسیه از یک سو و انگلستان، ترک، فرانسه و ایتالیا از سوی دیگر در سال‌های ۱۸۵۴ تا ۱۸۵۶ بازمی‌گردد. این اخبار گزارش‌ها، پیش از انتشار در روزنامه‌تایمز، از سوی مقام‌های نظامی انگلیسی در برابر چوبانافع ملی این کشور دست‌کاری و سانسور می‌شدند و سپس در معرض دید خوانندگان قرار می‌گرفتند (Knightly, ۲۰۰۲, ۵۷).

به این ترتیب، شیوه گزارشگری جنگ‌های کریمه، نخستین نمونه سانسور و تحریف اخبار و تصویرپردازی منفی از دشمن در گزارش‌های خبری جبهه‌های نظامی در دوره معاصر را به طور گسترده‌تر در جنگ‌های اول و دوم جهانی و برخی جنگ‌های دهه‌های اخیر، از جمله جنگ‌های افغانستان و عراق پدید آورد. پیش از آن، معمولاً خبرنگاران اجازه حضور در میدان‌های جنگ را نداشتند و برخی از نظامیان مسئولیت تهیه گزارش‌های رسمی از صحنه‌های جنگ را ایفا می‌کردند.

در میان نمونه‌های متعدد از گزارشگری جنگ، مهم‌ترین و پرسرّوشتار نمونه برای نیل به اهداف سلطه‌آمیز جهانی و توسعه قدرت نظامی و سیاسی استعماری بزرگ، اقدام ویلیام راندلف هیرست^۴، مدیر جنجالی نیویورک ژورنال، برای اعزام

1. War Reporting.
2. William Howard Russel.
3. Crimea war.
4. William Roandolf Hearst.

خبرنگار ویژه به کوبا در جریان مناقشه سیاسی شدید ایالات متحده آمریکا و اسپانیا و تهیه مقدمات حمله نظامی آمریکا به این سرزمین و بیرون راندن نظامیان اسپانیایی در سال ۱۸۹۸ بود. هیرست با انتشار گزارش‌های هیجان‌انگیز درباره خشونت‌های اسپانیایی‌ها علیه استقلال خواهان کوبا، افکار عمومی ایالات متحده را علیه ادامه سلطه امپراتوری اسپانیا بر سرزمین مذکور برانگیخت. او برای تهییج هرچه بیشتر مردم آمریکا و تدارک مقدمات حمله این کشور به کوبا، یکی از خبرنگاران خود به نام فردریک رمینگتون^۱ را که در عکاسی نیز مهارت داشت به هاوانا، پایتخت کوبا، فرستاد تا این‌گونه خشونت‌های اسپانیایی‌ها و مبارزات کوبایی‌ها علیه آنان برای نیویورک ژورنال گزارش تهیه کند. این خبرنگار در یکی از پیام‌های تلگرافی که برای هیرست به نیویورک فرستاد، چنین نوشت: «همه چیز آرام است، هیچ‌گونه اغتشاش و آشوبی وجود ندارد، جنگ روی نخواهد داد؛ از این رو، می‌خواهم به آمریکا بازگردم.» هیرست در پاسخ خبرنگار خود به او پیام فرستاد: «لطفاً در کوبا بمانید. شما تصویر ارسال کنید، من مقدمات جنگ را فراهم خواهم کرد.» (معمدنژاد، ۱۳۸۵: ۳۲)

هیجان‌انگیزترین کارمدیر نیویورک ژورنال در راه تهیه مقدمات جنگ آمریکا و اسپانیا بر سر کوبا، فراری دادن دختری که پس از راندن اسپانیایی‌ها به وسیله یکی دیگر از خبرنگاران او بود. روز بعد از این واقعه، هیرست یادشده در دهم اکتبر ۱۸۹۷ با حروف درشت تیتر زیر را در بالای صفحه اول خبر چاپ کرد: «اوانجلینا سینرو، به وسیله روزنامه ما آزاد شد.»

به این ترتیب، روزنامه‌ای آمریکایی با اقدامی ناگهانی موفق شد اخبار دیپلماسی آمریکا با وجود کوشش‌های فراوان طی چندین ماه نتوانسته بود انجام دهد، محقق سازد. مدتی بعد، ناوشکنی آمریکایی به طور تصادفی در نزدیکی سواحل مجاور هاوانا منفجر شد. هیرست بلافاصله مسئولیت انفجار ناوشکن را به عهده اسپانیا گذاشت

1. Fredric Remington.

و سپس با انتشار اخبار و تصاویری درباره ساخت ناوهای جنگی جدید اسپانیا برای مقابله با امریکا افکار عمومی را بیش از پیش برای ورود ایالات متحده به نبرد نظامی علیه اسپانیا بر سر کوبا آماده ساخت. سرانجام چند ماه بعد در سال ۱۸۹۸، دولت امریکا درباره مسئله کوبا به اسپانیا اعلان جنگ داد و آن سرزمین را تصرف کرد.

رویداد اخیر و فعالیت‌های مطبوعاتی جنجال انگیز و هیجان انگیز «ویلیام راندلف هیرست»^۱ سبب شدند که سال‌ها بعد، «اورسن ولز»، سینماگر و هنرپیشه معروف، در تهیه داستان نیم «همشهری کین»^۲ که در واقع حاوی زندگی نامه هیرست بود، از آن الهام بگیرد (همان: ۳۳).

در سال‌های اول قرن بیستم و در آستانه جنگ جهانی اول نیز بسیاری از مطبوعات جنجالی غربی در آمریکا و اروپا، برای جلب خوانندگان بیشتر، به انعکاس اخبار خشونت‌ها در صفحه‌های خود ادامه می‌دادند. در طول جنگ مذکور هم افراط برخی از مطبوعات آمریکایی در بزرگ‌تر کردن واقعیت‌های جنگی و ایجاد نگرانی‌های بیشتر در افکار عمومی، عکس‌العمل منفی شدیدی علیه روزنامه‌نگاران در آن کشور ایجاد کردند و در پی آن نیز، با انتشار گزارش‌های غیرعینی و هیجان انگیز خبرنگاران آمریکایی درباره انقلاب روسیه، بی‌اعتمادی خوانندگان نسبت به مطبوعات ایالات متحده افزایش یافت.

باتوجه به این نقش تاریخی به‌غایت منفی نظام امپریالیست رسانه‌ای غرب است که یوهان گالتونگ،^۳ متفکر و محقق مشهور نروژی، در پیشگفتار کتاب با عنوان «ارتباطات و فرهنگ در جنگ و صلح»، وسایل ارتباط جمعی را به سبب ناشی از دیدگاه هواداری از صلح و امنیت مستحق سرزنش می‌داند. به عقیده او، رسانه‌ها نه تنها به صورت غیرعادی نسبت به جنگ و خشونت شیفتگی نشان می‌دهند، بلکه نیروهایی را که در خدمت به صلح عمل می‌کنند نیز به فراموشی می‌سپارند.

1. Citizen Kane.

2. Johan Galtung.